

REMISSVAR

2025-10-08

Dnr: BO 2025-0205

Justitiedepartementet
ju.remissvar@regeringskansliet.se

Remiss av En straffreform (SOU 2025:66)

(dnr Ju2025/01317)

Inledning och avgränsning

Barnombudsmannen yttrar sig med utgångspunkt i uppdraget att företräda barns och ungas rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen).

Barnombudsmannen tar emot ett stort antal remisser och har inte möjlighet att lämna synpunkter på alla. I detta yttrande tar Barnombudsmannen inte ställning till de enskilda förslagen i betänkandet utan lämnar övergripande synpunkter när det gäller straff för barn och de analyser som ligger till grund för förslagen.

Otillräckliga barnrättsliga analyser

Barnombudsmannen konstaterar att många av de frågor som utredningen har behandlat har betydelse för barn. Detta gäller såväl för barn som gärningspersoner, särskilt när förslag om barnfängelser och andra repressiva reformer genomförs, som för barn som närstående till de som döms. Det gäller också för barn som brottsoffer, samt i förlängningen även barn i samhället i stort.

Analysen av konsekvenser för barn borde mot den bakgrunden ha varit bredare och djupare. I betänkandet saknas i stor utsträckning resonemang om vad förslagen mer konkret skulle innebära för barn, hur negativa följder kan undvikas eller kompenseras för och hur olika omständigheter har värderats i förhållande till barnets bästa.¹ Vidare hade barns erfarenheter och åsikter varit ett viktigt underlag för utredningens ställningstaganden. Det saknas uppgifter om att utredningen har tagit del av barns åsikter och beaktat dessa vid bedömningarna eller annars varför man inte funnit skäl att ta del av barns åsikter. Att barn och unga får komma till tals i alla frågor som rör dem är en av grundprinciperna i barnkonventionen.² Barns åsikter kan inhämtas på olika sätt, inte bara genom direkta samtal med barn utan även genom att exempelvis ta del av forskning eller liknande där barns åsikter framgår.

Att överväganden och förslag innehåller tydliga kopplingar till barnkonventionen och dess artiklar är en viktig del av genomförandet av barnkonventionen.³ FN:s kommitté för barnets rättigheter (Barnrättskommittén) har genom sina senaste

¹ Jfr artikel 3 i barnkonventionen

² Se artikel 12

³ Jfr prop. 2017/18:186 s. 92-95

rekommendationer till Sverige bland annat uppmanat staten att säkerställa att barnkonsekvensanalyser är en integrerad del av utredningar som föregår ny lagstiftning och att principen om barnets bästa konsekvent tillämpas i lagstiftningsrelaterade förfaranden. Barnrättskommittén har vidare uppmanat Sverige att tillhandahålla barnvänliga sätt att låta barn delta i arbetet med ny lagstiftning som har betydelse för möjligheterna att uppfylla åtagandet om barns rättigheter.⁴ Att barns rätt till delaktighet iaktas i processer och beslut som rör dem är en förutsättning för att kunna bedöma vad som är bäst för barnet.

Utredningen hänvisar i sina bedömningar av konsekvenserna av förslagen för barn kortfattat till artikel 3 om barnets bästa och artikel 37 om skydd mot tortyr, förnedrande behandling och olagligt eller godtyckligt frihetsberövande. Utredningen noterar att det kan bli vanligare att barn under 18 år häktas och/eller döms till en frihetsberövande påföljd samt att skärpta straff medför att barn till personer som döms hålls åtskilda från sina föräldrar längre tid. Vidare bedömer utredningen att i den mån de föreslagna lagändringarna får en preventiv effekt kan de även förväntas bidra till att tillförsäkra barn som brottsoffer sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för deras välfärd. Det görs dock inte någon djupare analys av förslagens konsekvenser för barn eller i vilket utsträckning det kan och bör vidtas kompensatoriska åtgärder av något slag.⁵ En analys behöver omfatta en analys och bedömning av hur olika grupper av barn kan komma att påverkas – som förövare, anhöriga, brottsoffer och som samhällsmedborgare. Barnombudsmannen anser att detta är en brist.

Barnombudsmannen vill även understryka att de långsiktiga konsekvenserna av utredningens förslag framstår som ovissa, särskilt eftersom de inte kan betraktas endast fristående. På senare tid har på straffrättens område en rad lagändringar med stor påverkan för enskilda personer, inklusive barn, genomförts – eller är på väg att genomföras – och den sammantagna betydelsen av dessa är svår att överskåda.

Straffen för barn bör inte skärpas

Barnombudsmannen konstaterar att ett genomförande av utredningens förslag kommer att leda till att det döms ut fler och längre fängelsestraff för barn än i dag, framför allt när det gäller allvarigare brottslighet.

Barnombudsmannen anser inte straffen för barn bör skärpas. Frihetsberövande är skadligt för barn och har negativa konsekvenser för barns möjligheter till återanpassning.⁶ Av barnkonventionen framgår att frihetsberövande av ett barn endast får användas som en sista utväg och för kortast lämpliga tid.⁷ Att döma ut fler och längre fängelsestraff för barn kan inte bedömas vara förenligt med barnets bästa. Detta gäller i särskilt hög grad med hänsyn till de stora brister vi ser i behandlingen och bemötandet av frihetsberövade barn i dag.⁸

Att barn begår allvarliga brott – som inte sällan drabbar andra barn – är naturligtvis aldrig acceptabelt och kräver tydliga åtgärder. Barn ska inte kunna ägna sig åt grov brottslighet utan att det får konsekvenser, men strängare straff är inte lösningen. Barnombudsmannen anser att resurser bör satsas på rehabilitering och stöd till barn, såväl under tiden som en påföljd verkställs och vid

⁴ CRC/C/SWE/CO/6-7 p. 6(b) och 18(a)

⁵ Se betänkandet volym 4, s. 1826-1827

⁶ Jfr Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 24 (2019) om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet, p. 77

⁷ Se artikel 37

⁸ Jfr "Ni måste hinna före" – Barns och ungas berättelser om att vara frihetsberövad, Barnombudsmannens årsrapport 2025

utslussningen som i tiden därefter. Barn måste få tillgång till effektiva behandlingsmetoder som är anpassade efter barns behov. Det är angeläget att innehållet i insatser bestäms individuellt och med beaktande av barnets åsikter för att syftet att hjälpa barnet att avhålla sig från fortsatt brottslighet ska kunna uppnås. Många barn som Barnombudsmannen intervjuat som dömts för brott vittnar om en uppväxt där våld, otrygghet och bristande omsorg varit en del av vardagen. Det finns ett tydligt mönster av att barnens behov av stöd och hjälp inte har uppmärksamrats eller till och med nonchalerats. I mångt och mycket synes den skrämmande utveckling vi sett på senare år vara ett resultat av samhällets misslyckande att fånga upp och hjälpa dessa barn i tid. Det är nödvändigt att ta hänsyn till och adressera att ett barn också kan vara brottsoffer och behöva skydd, stöd och behandling med anledning av det. Barnen behöver bearbeta både sina egna erfarenheter och reflektera över de brott de har begått för att komma ut "mer hela" och med en framtidsstro utan kriminalitet. Dessutom vill Barnombudsmannen understryka vikten av att barnens rätt till utbildning tillgodoses. Samtidigt som utbildning och en fungerande skolgång är viktiga skyddsfaktorer för barn, beskriver barn som Barnombudsmannen pratat med att utbildningen många gånger är bristfällig och otillräcklig inom verksamheter som Kriminalvården och Statens institutionsstyrelse ansvarar för.⁹

Barnombudsmannen ställer sig mycket tveksam till att utredningens förslag kommer att få brottsförebyggande effekter. Tvärtom tyder forskning på att frihetsberövande påföljder leder till att återfallsrisken ökar, och detta särskilt i fråga om unga lagöverträdare. Det innebär att ett genomförande av förslagen kan riskera att bli kontraproduktivt, vilket kommer att drabba inte bara de barn som begår brott utan också samhället i stort, inklusive brottsoffer, såväl barn som vuxna. I synnerhet kan de återfallsförebyggande effekterna ifrågasättas när det som i dag finns enorma brister i tillgången till stöd, behandling och skola för frihetsberövade barn. I sammanhanget bör det också beaktas att det för närvarande redan bereds förslag om minskad straffreduktion för barn samt en sänkt straffbarhetsålder.

För tydlighetens skull bör tilläggas att Barnombudsmannen instämmer i utgångspunkten att brottsofferperspektivet är mycket viktigt, och också är medveten om att många barn utsätts för och drabbas hårt av olika slags brottslighet. Det är ytterst angeläget att brottsoffer har tillgång till exempelvis stöd, skydd och behandling samt att brott klaras upp, eller, ännu bättre, kan förebyggas. Med det sagt anser Barnombudsmannen att strängare straff för barn inte är rätt väg att gå.

Vägen framåt – frihetsberövade barns röster och Barnombudsmannens rekommendationer

Barnombudsmannen har nyligen genomfört djupintervjuer med frihetsberövade barn och unga på häkten och Statens institutionsstyrelses särskilda ungdomshem.¹⁰ Många har berättat om svåra uppväxtförhållanden och en tillvaro präglad av våldsutsatthet. I samtalen har framkommit att det är av största vikt att tidigt identifiera barn som är i behov av stöd eller skydd, innan de dras in i kriminalitet, och ge dem rätt insatser. En majoritet av de barn och unga som Barnombudsmannen intervjuat har haft kontakt med socialtjänsten innan de frihetsberövades, men endast ett fåtal av barnen har fått insatser utifrån sin egen våldsutsatthet. I stället har stöd ofta uteblivit tills de själva har utvecklat ett

⁹ Jfr ovan angivna rapport

¹⁰ "Ni måste hinna före" – Barns och ungas berättelser om att vara frihetsberövad, Barnombudsmannens årsrapport 2025

problematiskt beteende, men inte ens då har frågor ställts om de bakomliggande orsakerna.

Så här berättar en tjej som Barnombudsmannen pratat med:

"Det är viktigt att ha vuxna som i steg ett vill lyssna på barn, på riktigt. Man måste vilja lyssna till att börja med för att förstå."

En kille säger:

"Utredningarna blev bara tomma ord på papper utan riktig hjälp. Socialtjänsten pratade bara med min mamma. Ingen frågade mig eller mina syskon hur vi mådde eller vad vi behövde för hjälp."

Så här uttrycker sig en annan kille:

"Alltså... Första, man måste lägga mer på tidig insats. Alltså jag fick ingen tidig insats. Alla mina vänner som har hamnat snett, de har inte fått tidiga insatser. Och de andra som har hamnat snett, de har fått insatser men det är fel insatser."

Enligt Barnombudsmannen är det viktigt att, när ett barn begått ett allvarligt brott, i stället för att förlänga tiden i frihetsberövande se till att använda tiden rätt. Barnen måste mötas av personal med rätt kompetens och ges tillgång till vård och utbildning. Många barn och unga har erbjudits behandlingsprogram och insatser som de inte upplever är anpassade efter deras behov. De flesta upplever inte att de rehabiliterings- och behandlingsinsatser som erbjuds har hjälpt dem.

En kille uttrycker det så här:

"Ska jag vara ärlig? Jag tror inte dom hjälper ett skit. Det är samma innehåll i alla."

Barnombudsmannen anser vidare att barn som är frihetsberövade bör ha rätt till en oberoende stödperson som fungerar som en vägledare och trygg kontakt, som också kan bidra till barnets återanpassning till samhället. Barnombudsmannen anser även att det alltid måste finnas en samlad rehabiliteringsplan för barn som är frihetsberövade, från det att domen fastställs till tiden efter frigivning.

En kille säger:

"Fängelse är bara tid. Få tiden att gå. Det är när jag kommer ut som den stora utmaningen kommer. Jobb, bostad. Skulle behöva hjälp med såna grejer."

Enligt Barnombudsmannen bör det införas ett nationellt ramverk för utslussningsstöd som säkerställer en trygg och individanpassad övergång för barn som döms för brott samt samordnade insatser för långsiktigt stöd och uppföljning.

Beslut har fattats av barnombudsmannen Juno Blom. Föredragande i ärendet har varit juristen Magdalena Wikstrand Danelius. I den slutliga handläggningen av ärendet har även chefsjuristen Tove Björnheden deltagit.

Juno Blom
barnombudsman